

19. ÉS 20. SZÁZADI BOROTVATOKOK BORSOD MEGYÉBŐL

SZABADFALVI JÓZSEF

Sokszor emlegetik, mégis viszonylag keveset tudunk a legtöbbször ékesen díszített népművészeti, pontosabban pásztorművészeti tárgyról, a borotvatokról. Rendszeresen említik a pásztorművészettel foglalkozó összegző vagy területi leírások, néha más összegzések is. Legtöbbet róla *Manga János* 1972-ben megjelent kismonográfiájából tudjuk. Rámutatott arra, hogy az eszköz díszítése területenként változik és történetében több stíluskorszak különböztethető meg.¹ A *Néprajzi Lexikon*ban jobbára a területi jellegzetességeire mutatott rá.² Mások nem mélyedtek el rendszertani kérdésekben, általában megelégedtek az eszközök említésével vagy leírásával.³ Nem ismeri *Herman Ottó* pástorszótára,⁴ és csupán két darabot közölt *Útmutatójában* *Bátyk Zsigmond* is.⁵

A táji feldolgozások esetében a *borotvatokokról* (*borotvatartó*) a legteljesebb területi összeállítást *Füzes Endre* készítette a Janus Pannonius Múzeum gazdag délbaranyai gyűjteményének ismertetésével. Összefoglalta a kutatás történetét; a záró megoldások alapján osztályozta a tárgyakat; majd pedig darabonként ismertette a múzeum 60 borotvatartóját. Végezetül általános következtetéseket vont le az eszközről és főként a díszítésről.⁶ Később a Kiskunságról *Novák László* adott jó áttekintést.⁷ Ugyanez mondható el a *Népművészeti örökségünk* eddig megjelent három kötetéről is: a Hajdúságban a pásztorművészet legkorábbi datált darabjai éppen a borotvatartók közül vannak. *Barna Gábor* feldolgozása jó áttekintést nyújtott a tájon előforduló technikákról.⁸ *Bellon Tibor* Szolnok megye pásztorművészete kapcsán arra mutatott rá, hogy a borotvatokokat nemcsak a pástorok, a halászok is használták. *Bellon T.*, 1987. *Nagy Vera* elsősorban szép darabokat közölt Csongrád megyéből.⁹

Nehezen fejthető meg az eszköz keletkezése és története. A nyelvtudomány idevonatkozóan nem nyújt felvilágosítást. A borotva szó ugyanezzel a jelentéssel már a 15. század elejétől előfordul nyelvünkben,¹⁰ de a *borotvatokot* nem említik. Nem található az új tájszótárban sem, ez csupán a *borotvatasakot* említi.¹¹ Nem nyújtanak támpontot az eszköz elnevezésének esetleges helyi variánsai sem, ilyenek ugyanis nincsenek. A fargott fa borotvatokok csupán a 18. század végéről maradtak ránk, noha valószínű,

1 *Manga J.*, 1972.

2 Népr. Lex. I. 336–338.

3 *Domanovszky Gy.*, 1982.; *Ortutay Gy.*, 1941.; *Fél E.–Hoffer T.–Csilléry K.*, 1969.

4 *Herman O.*, 1914.

5 *Bátyk Zs.*, 1906. 124–125.

6 *Füzes E.*, 1961.

7 *Novák L.*, 1982. 208., 181–196. kép.

8 *Barna G.*, 1989.; A hortobágyi pásztorművészettel korábban foglalkozott *SzabADFalvi József* (1972).

9 *Nagy V.*, 1990.

10 TESz. I. 348–349.

11 UMTSz. I. 560.

hogy hasonló formájú és azonos rendeltetésű eszközöknek korábban is kellett lenniük. A történelem során ismeretes volt bőr tokban való elhelyezése is. Az *Ethnographia* 1940-es kötetében olvashatjuk a következő mondatot: „Elmaradhatatlan, hogy egy szög- re akasszák a mókusbőrbe rakott borotvakést”,¹²

A legrégebbi borotvatokok szélesebbek és laposabbak, és csak később alakultak ki a hasáb alakú és hosszúkás eszközök. A régebbiek általában egy vagy két borotva, néha timsó és esetleg más, a borotválkozáshoz használatos eszköz (szappan, ecset) elhelyezésére is szolgáltak. Találunk olyan borotvatokokat is, amelynek mindkét szélesebb lapja nyitható, s a keskenyebb rekeszben tükröt helyeztek el.

Nyitható fedele kétféle lehet: a korábbiakat gyakran tolltartószerűen kihúzható fedéllel zárták, ezért is történhetett az meg, hogy múzeumi leltárkönyvekbe is *tolltartónak* jegyezték be. A borotvatokok nagyobbik részét ötletes tolózárok elmozdításával, leginkább két részben, tengelyeken oldalra lehet fordítani.

A borotvatokok pontos elterjedésterületét nem ismerjük. Az eddigi publikációk alapján *Füzes Endre* készített összegzést, ebből azonban pl. Borsod megye is hiányzik, noha történelmi megyénkből szép számmal ismerünk borotvatokokat, szám szerint 42 darabot. Ezeknek több mint felét Miskolcon a Herman Ottó Múzeumban őrzik, de tízet találtam a Magyar Néprajzi Múzeumban, kettőt Egerben, egyet pedig Debrecenben a Déri Múzeumban.

A borotvatartókra Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészetének feltárása és megírása közben találtam rá. Már előjáróban is el kell mondani az együttesről, hogy két, igen jelentős sajátossága van: 1. Körülbelül kétharmada évszámmal datált; 2. Mind a forma, mind a díszítés tekintetében nagy különbségeket mutatnak. Ezért láttam fontosnak a több mint negyven darab feldolgozását. Remélem nemcsak a helyi borotvatokokat ismerhetjük meg, általánosabb következtetések levonására is alkalmunk nyílik.

A történelmi Borsod vármegyéből előkerült borotvatokokat díszítőtechnika tekintében három nagyobb csoportba oszthatjuk:

I.

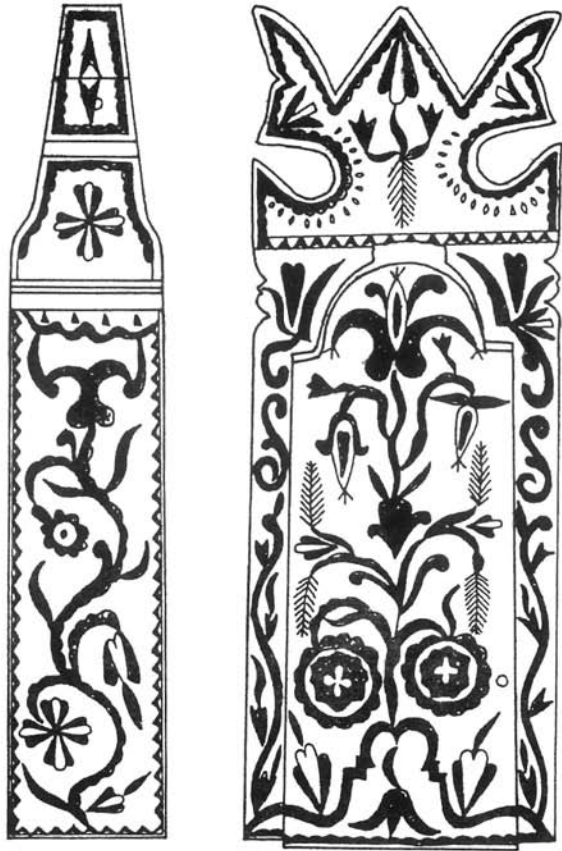
A 19. század elején, illetőleg az első felében, részben a közepén készített darabok közül a többség még őrzi a történelmi korok stílusait, elsősorban a reneszánsz késői hatásait, hasonlóképpen mint népművészetünk más ágai is. Ezeket leginkább finoman karcolták, amelynek vonalait fekete szín bedörzsölésével hangsúlyozták, illetőleg a foltokat választóvízes oldattal színezték. Úgy tűnik, hogy ehhez gyakran kétféle koncentráltágú választóvizet is használhattak; erre a foltok halványabb, illetőleg sötétebb árnyalata utal. Már ebben a csoportban is előfordul a spanyolozásnak egy helyi, jobbára vonalas alkalmazása. A bedörzsölt viaszt a tárgyakon napjainkig kitapinthatjuk, annak kopását ugyanis erős lakkozással akadályozták meg.

1. Az előbb vázoltakhoz képest szinte egyetlen kivétel a legelső darab, 1817-ből, amelyet kizárólag véséssel és karcolással díszítettek, s az ornamentika egésze geometrikusnak tekinthető, növényi ornamentalsnek nyoma sincs. A Herman Ottó Múzeumban őrzött darabon téves leltári szám található, ezért – sajnos nem állapítható meg a készítés vagy lelőhelye (53.943.1.12., h: 23,5, m: 3,4, sz: 4,7 cm). A borotvatok elfordítható fedelén középpüthosszúra nyújtott ovális folt belső részét keresztvonalakkal gondosan

¹² *Ethnographia*, 1940.

1. kép. Hely nélkül, 1817.
Herman Ottó Múzeum

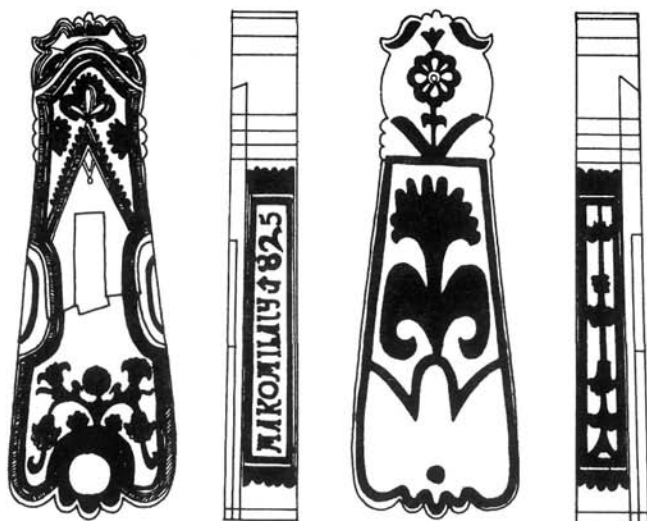

2. kép. Cserépfalu, 1818. Herman Ottó Múzeum

karcolták és feketítették. Körülötte a tárgy széléig arányosan vésett, farkasfogakra emlékeztető cikk-cakk látható. Az 1817-es évszámot a tok aljára vésték (1. kép).

2. Nagyon szép az 1818-ban, keményfából faragott, Cserépfaluból a Herman Ottó Múzeumba került borotvatok (2. kép). Rajzon mutatom be, mert a fénykép az elhalványult szép díszítést nem tudja érzékeltetni (HOM 53.958.1., h: 21,5, sz: 7,8, m: 4 cm). A borotvatokot a múzeum 1907-ben vásárolta. Fedele tolltartószerűen húzható ki, díszítése karcolás, kevés vésés, az egyes foltokat választóvízzel színezték, felső vége tulipánszerűre faragott. A tárgy mindkét oldalán lefelé induló tulipános és fenyőágas szép kompozíció látható. A fedőlap fő díszítménye reneszánsz hatásokra emlékeztető olaszkoszorújában felül tulipán, középpütt gránátalma látható stilizált levelek között. Viszonylag egyszerű, de a fedőlaphoz stílusban igazodó választóvízzel színezett ornamentika húzódik végig a borotva-tok testén a fedőlap két oldalán is. A tok egyik végén *T S O AN 1818* felirat látható.

lás, kevés vésés, az egyes foltokat választóvízzel színezték, felső vége tulipánszerűre faragott. A tárgy mindkét oldalán lefelé induló tulipános és fenyőágas szép kompozíció látható. A fedőlap fő díszítménye reneszánsz hatásokra emlékeztető olaszkoszorújában felül tulipán, középpütt gránátalma látható stilizált levelek között. Viszonylag egyszerű, de a fedőlaphoz stílusban igazodó választóvízzel színezett ornamentika húzódik végig a borotva-tok testén a fedőlap két oldalán is. A tok egyik végén *T S O AN 1818* felirat látható.

3. kép. Magyarország, 1825. Herman Ottó Múzeum

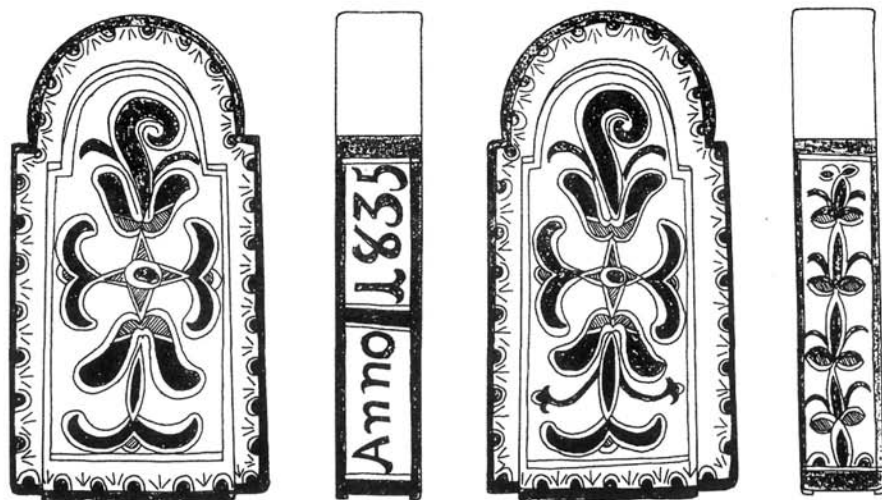
3. A Herman Ottó Múzeum 1927-ben kapott ajándékba egy *MAKÓ MIHÁLY 1825* névvel és évvel datált darabot (HOM 53.963.1., h: 20, sz: 4,5, illetve 7 cm, 3. kép). Leleghelyének bejegyzése: Magyarország. Díszítménye finom karcolás és választóvizes színezés, hasonlóképpen, mint az előzőn. A szélesebb részén lévő díszítmény mívesebb és történeti ihletésű, míg a keskenyebbik elnagyoltabb. A borotvatok alsó része is díszített. Két oldalán is van ornamens, az egyikken a felirat, a másikon túlstilizált növényi elemekből álló füzér van.

4. 1830-cal datált darabot, amely a Cserehát-széli Fancsalról került a múzeumba, vésett technikával díszítették. Erősen megkopott, de a fedőlapon *ANNO 1830*, kis csillagok és más, már kivehetetlen ékrovások láthatók (HOM 53.89.1.).

5. Keményfából készült, a szélesebbik végén tulipánra emlékeztető faragású, elfordítható fedelű egy Sátoraljaújhelyből származó borotvatok (HOM 92.3.1., h: 17,3, sz: 9, m: 2,7 cm). Kívül az egyik oldalán *ANNO 1835* felirat látható, a másikon stilizált tulipánokra emlékeztető virágsor, amely tulajdonképpen két egymásba ölelkező, hurkokon átvezető hullámvonalból készült. Fedelének finoman ornamentált, karcolt és választóvizes díszítménye tulajdonképpen négy virágból álló, centrális virágkompozíció (4. kép).

6. *Manga János* közölt a *Néprajzi Lexikonban* (I. 337.) egy Mezőcsátról származó, 1842. évszámmal datált borotvatartót. Az ugyancsak tolltartó típusú eszköz mindkét nagy oldalának finoman karcolt és választóvízzel árnyalt kompozíciója nagyon aprólékos virágcsokor sok apró rozettával és azokat összekötő levélindával. A fedőlap körül hozzálló leveles dísz található.

7. Keményfából készült, hosszúkás, patkó alakú, mindkét oldalon kihúzható fedéllel ellátott a Cserépváraljáról bekerült borotvatok, amelyet 1932-ben gyűjtött Megay Géza (HOM 53.959.1., h: 20, sz: 8,5 cm). Egyik fedele hiányzik, a másik is esetlegesenek tűnik és díszítetlen, valószínűleg nem is az eredeti. A kihúzható fedél mellett mindkét oldalon egyszerű karcolt és feketített dísz nyomai láthatók. Viszont a tok mindkét

4. kép. Sátoraljaiújhely, 1835. Herman Ottó Múzeum

keskeny oldalán markáns megfogalmazású cserepes virág vésett és karcolt ábrája fut végig, alkotóelemei stilizált tulipánok és levelek (5–6. kép).

8. A Néprajzi Múzeum (129.115) őriz Cserépfaluból egy különlegesen ékes, imakönyv alakú borotvatokot (h: 14, sz: 8 cm). Szép levegős, reneszánsz ihletésű fedéldíszítménye rokonságot mutat a 2. képen bemutatott ugyancsak Cserépfaluból származó díszítésével. Felvetődik a lehetősége, hogy egy kéztől származik mind a kettő. Ornamentikája vonalasan karcolt és választóvízzel színezett virágkompozíciója egy fordított szívből nő ki. A három tulipánból álló központi kompozíciót mértanias farkasfogazás szegélyezi (7. kép).

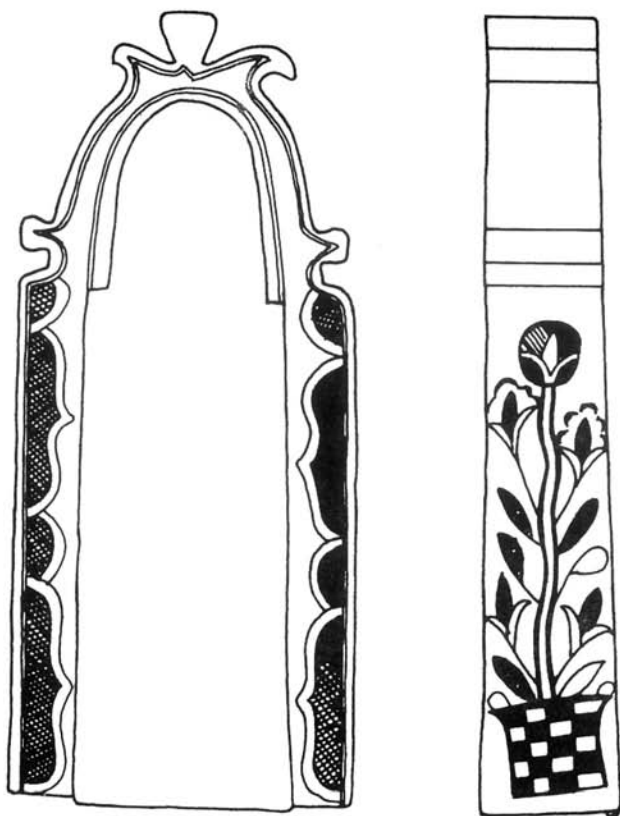
9. Ugyancsak a Néprajzi Múzeum őriz Miskolcraól egy másik könyv formájú borotvatokot (NM 124.790., h: 19,6, sz: 10,6 cm). Egyik oldalán, ráragasztott papíron érdekes felirat olvasható: „Készük A Miskolczi Fabrikátor”. Alján és tetején elhúzható fedél van, az egyik itt is tükör tartására szolgált. A másik rekeszben elfért a teljes borotválkozási szükséglet. Ornamentikája igen gazdag.

10. A debreceni Déri Múzeum Déri György gyűjteményében található (DGY 956) Borsod megye megjelöléssel egy ugyancsak könyv formátumú borotvatok (h: 19,5, sz: 11 cm). A kihúzható fedélen ugyancsak szép olasz korsóra emlékeztető virágkompozíció van tulipánokkal, rózsával és szekfűvel. A virágágakon kétoldalt, középtájon egy-egy madárka ül. A karcolt és választóvízzel árnyalt kompozíció a 19. század első felében készülhetett (8. kép).

11. 1852-ből datált a Magyar Néprajzi Múzeum Cserépfaluból származó, de már keskenyebb testű és elfordítható fedelű borotvatokja (NM 130.784., h: 19, ma és kisebbik vége 2,8 cm). A tárgyat 1932-ben Madarassy László vette. Egyik oldalán felirat: FEJIR MIHÁJ NAK, a másikon KÉSZÜLT 1852 BEN (9. kép). A hasáb alakú eszköz egyik vége lényegesen keskenyebb. Fedőlapján és oldalán bekarcolt mustrákat találunk. A fedőlapon stilizált tulipán alakú mintából egyenes szár nő ki, ebből párhuzamosan tulipánok és levelek ágaznak.

5. kép. Cserépváralja,
a 19. század közepe,
Herman Ottó Múzeum

6. kép. Az ötös borotvatok rajza

II.

Úgy tűnik, hogy formája és díszítménye tekintetében átmenetet képez a következő két borotvatartó:

12. 1871-ben készült a Néprajzi Múzeum Sajópálfalváról (valójában Sajópálfala) származó borotvatok (NM 61.140.26., h: 23,3, sz: 3,8 cm). Keményfából faragták, színe sárgás, egyik vége lekerekített. Kettévágott fedele két oldalra fordítható. Tetején és két oldalán festett dísz van. Felül és egyik oldalán a virágkompozíció cserépből indul, a másik oldalon felirat van: **ÉLIÁS GYÖRGY RÉSZÉRE KÉSZÜLT 1871-BE.**

13. Ugyancsak Cserépfaluból került a Néprajzi Múzeumba (68.28.3.) a – beletározás szerint – elfordítható fedelű „Borotvatok alakú tolltartó” (h: 21,7, sz: 4,5, m: 4 cm). Tulajdonosai már tolltartónak használták, korábban azonban borotvatok lehetett. Tetején és két oldalán intarziás díszítés van, a berakott részek világosabbak az alapszín-

7. kép. Cserépfalu, a 19. század első fele.
Néprajzi Múzeum

8. kép. Borsod megye,
a 19. század közepe. Déri Múzeum

nél. A fedőlapon virágminták között stilizált címer, két oldalán berakott betűk láthatók: *KÉSZÜLT EMLÉKÜL TORNÁN 1876.* (10. kép).

14. Mezőcsátról származik (Néprajzi Múzeum 68.33.133) egy 1881-ben datált, hosszúka, viszonylag keskeny és faragott részleteket tartalmazó borotvatok (h: 19,5, sz: 4,2, m: 3,8 cm). A keményfából faragott eszköznek elfordítható fedele van és azon domináló S alakú domborműves, fordítószerkezet található. Az egyik hosszanti oldalán csont berakású felirat: *SZÉP MÁTYÁS 1881* (11. kép).

15. 1932-ben Tardon gyűjtötte Megay Géza az 1884-ből datált „rabi munka” borotvatokot (HOM 53.953.1., h: 21,5, sz: 3,5, m: 4 cm). Mindhárom oldalának díszítése spanyolozott technikával készült. A díszítés vonalai még ma is kiemelkednek a felületből, azt vastag lakkréteggel fedték és így konzerválták. A fedőlapon koronás címer a lombokkal, illetve a következő szöveg látható: *MOLNÁR JÓZSEFNEK KÉSZÜLT RABI EMLÉKÜL 1884.* Mindkét keskeny oldalán kissé esetlegesnek tűnő virágcsokor látható (12. kép).

16. Magyar címert, felírást és 1888-as évszámot ábrázol a Herman Ottó Múzeumban a Miskolcra előkerült, viszonylag egyszerűbb borotvatok (HOM 58.79.1., h: 24,5,

9. kép. Cserépfalu, 1852.
Néprajzi Múzeum

10. kép. Cserépfalu, 1876. Néprajzi Múzeum

11. kép. Mezőcsát, 1881. Néprajzi Múzeum

m: 3,5 cm). A fedőlapon a következő szöveg áll: *SZEMÁN ANDRÁSNAK KÉSZÜLT HŰ EMLÉKÜL 1888*. Az előlap díszítmény itt is spanyolozott, és erősen lakkozott.

17. 1891-ben készült a Sátoraljaújhelyből került a Herman Ottó Múzeumba egy archaikus ornamentálású borotvatok (HOM 91.7.1., h: 22, sz: 6,5, m: 4 cm). Fedőlapján karcolt és választóvízzel színezett virág ornamentálás az 1891-es évszám, arckép és fellette magyar címer látható. Egyik keskeny oldalán ugyanazon díszítésű technikával virágág, a másikon felirat található: *CSORBA JÁNOS EMLÉKE* (13. kép).

18. A Herman Ottó Múzeum őriz egy Bükkaranyosról származó eklektikusnak minősíthető, a hagyományoktól erőteljesen eltérő borotvatokot (HOM 53.957.1., h: 21, sz: 5,5 cm). A tok fedőlapjának két végén két pirosra festett fa gomb látható. Mindkét szélesebb oldala figurális díszítésű. Az egyik oldalon mellkép és méltóságteljes címer, a másikon csípőtől ábrázolt női figura látszik karcolt és feketével bedörzsölt eljárással (14. kép).

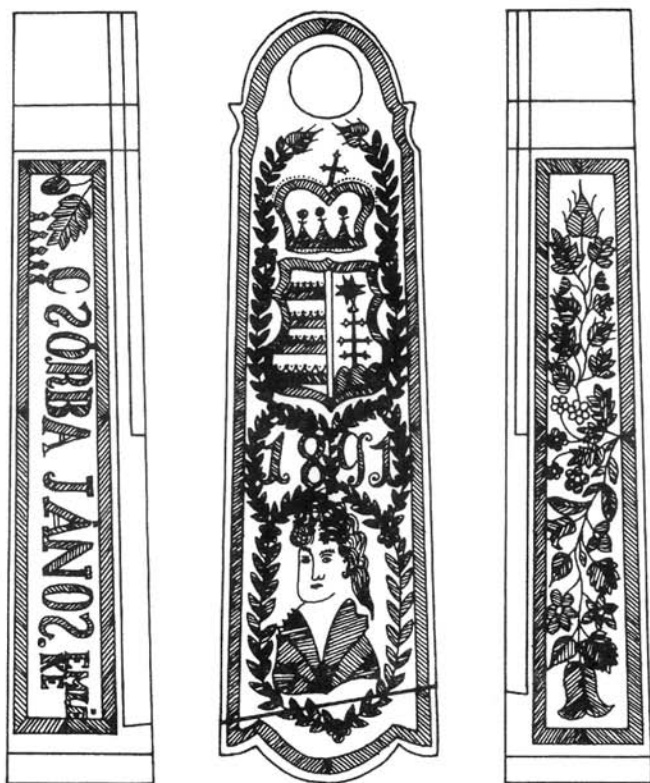
19. Véssett technikával készült a mértani díszítésű, a Tardról 1892-es évszámmal bekerült darab is (HOM 53.952.1., h: 23, sz: 3,8, m: 4 cm). Az évszám utolsó betűje elnagyoltan rajzolt. Az elfordítható tetejű borotvatok ornamentikája pálcikákból, V, félkör, és hullámos vésetekből áll. Ez utóbbi két darab már a későbbiekben készíttetekkel mutat némi rokonságot.

Hagyományos díszítésűek ismét a soron következő borotvatokok:

20. Nyékládházáról került a Herman Ottó Múzeumba az 1893-ban készült (HOM 69.2.1., h: 26, sz: 5, m: 4 cm) fordítható tetejű borotvatok. Fedőlapján szép cserépből induló viráglevelekkel, négy és öt szirmú rozettákkal. A díszek erőteljesen bekarcoltak, talán vésettek, hasonlóképpen, mint az oldalán látható felírás: *SZABÓ KÁROJÉ: HŰ EMLÉKÜL: 1893* (17a. kép).

12. kép. Tard, 1884.
Herman Ottó Múzeum

13. kép. Sátoraljaiújhely, 1891. Herman Ottó Múzeum

21. Hasonlóképpen virágággal díszített a Herman Ottó Múzeum Miskolcraól bekerült (67.43.7., h: 23,6, sz: 7,5, m: 5 cm) borotvatartója. Elfordítható fedelén *BS* monogram alatt és fölött szép tulipános virágos, leveles ékítmény. Eredetileg spanyolozott lehetett, ma már kikopott belőle a viasz, csupán a mélyedésekben itt-ott található nyoma. Mindkét oldala szépen ékített (15. kép).

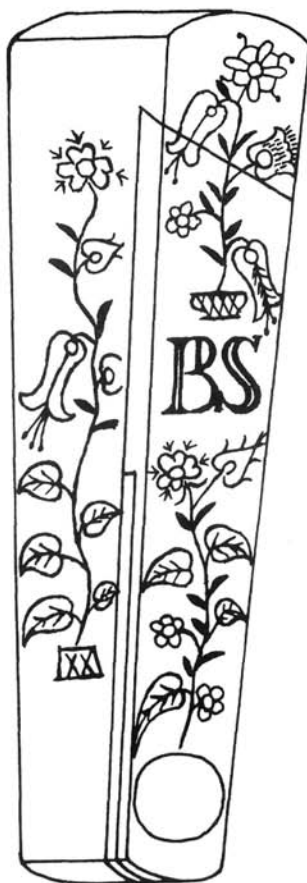
22. Diófából készült, fedele kettős nyelvvel elfordítható a Herman Ottó Múzeumba Upponyból bekerült borotvatok (HOM 60.42.1., h: 21, sz: 4, m: 2,8 cm). Fedőlapján két nagy körzővel rajzolt vésett rozetta van, közötté karcolt fenyőág, egyszerű virág, szélén pedig körben farkasfogazás látható (16. kép).

23. Kettős fedele van a Kisgyőrből bekerült borotvatoknak (HOM 53.954.1., h: 23, sz: 3,2, m: 3,8 cm). A fedőre három stilizált virágminta van rávésve. Egyik oldalán *EMLÉK 1895* látható két egyszerű, finoman bevéssett csigavonal között, a másikon pedig *GIRHINY ANDRÁSÉ* felirat van (17b. kép).

24. Egyedi formájú, tolltartószerű kihúzható fedele van a Dorogmáráról a Néprajzi Múzeumba bekerült borotvatoknak (NM 129.691., h: 21, sz: 4, m: 4 cm). Testén túlnyú-

14. kép. Bükkaranyos, a 19. század vége.
Herman Ottó Múzeum

15. Miskolc, a 19. század második fele. Herman Ottó Múzeum

ló korong alakú fogantyúja van. A fedőlapon karcolt csillag három sor hullámvonal, a fogantyún ugyancsak csillagminta található.

25. Hasonló összehatású darab került ugyancsak a Néprajzi Múzeumba Noszvajról (68.104.1., h: 22,5, sz: 3, m: 3,5 cm). Fedele gombban végződő fatengely körül oldalra nyílik. Fedőlapján bekarcolt, sötétzölddel színezett növényi ornamentika, alatta koronás címer. Oldalán bekarcolt szöveg: **SZABÓ SÁMUEL HŰ EMLÉKŰL 1896 ÉV.** A borotvatok Noszvajról, egy jómódú családjától származik, a konyhában, a kaszni fiókjában tartották és borotvát tartottak benne.

16. kép. Uppony,
a 19. század vége.
Herman Ottó Múzeum

17a. kép. Nyékládháza, 1893. Herman Ottó Múzeum,
17b. kép. Kisgyőr, 1895. Herman Ottó Múzeum

26. Egyszerűbb a díszítése a Mezőcsátról származó, ugyancsak 1896-os datálású borotvatoknak (NM 68.33.134., h: 21, sz: 4,5, m: 4,5 cm). Fedele elfordítható, zárócsapja faragott *S* alakú. Tetején egyszerű virágminta, csontberakásos intarzia, az egyik oldalán szár nélküli tulipán mellett két kis madár és két rozetta. A másik oldalán ugyan csak csonttal berakott felirat: *ARNÓT JÁNOS 1896*.

III.

A századfordulótól készült borotvatokok általában egyszerűbbek. Testük egyre keskenyebb, díszítésük kevesebb és sematikusabb, még inkább előtérbe kerül az egyszerű vésés. Természetesen még megtalálhatók olyan eljárások és ornamensek is, amelyek a korábban készített darabokra emlékeztetnek.

27. Így van ez már egy 1897-ből Tokajból származó darabbal is (HOM 77.42.12., h: 23,5, sz: 8, m: 6,5 cm). A meglehetősen nagyméretű és összthatásában is vaskos borotvatok egyik oldalán látható a meglehetősen elnagyoltan vésett cserpes tulipán. Félrefordítható tetejének két végén egy-egy esetlenül faragott címer van a lombokkal. Oldalán a következő felirat látható: *FÖLDES IMRÉE 1897*.

28–29. Két borotvatok került a Herman Ottó Múzeumba a megszüntetett hejőkeresztúri helytörténeti gyűjteményből (HOM 78.7.71.; 78.7.87. méretük is azonos, h: 27, sz: 3,5, m: 3,5 cm). Mindkettőt *Fillér Gyula* faragta, évszáma szerint 1899-ben. Mindkettőn az évszámon kívül még egy-egy tulipán látható.

30. Ugyancsak rusztikus kivitelezésű egy Kisgyőrből bekerült darab, amelynek három oldalán csupán a következő szöveg olvasható: *EMLÉKÜL B K / NAK KÉSZÜLT 1902 / D BORDÁS ISTVÁN* (HOM 53.955.1., h: 21, sz: 3 cm). Más díszítménye nincsen.

31. Dísztelen egy Mezőkövesdről származó keskeny borotvatok (HOM 53.951.1., h: 20, sz: 4,5, m: 3,5 cm), amelyet még 1905-ben vásároltak a múzeum részére.

32. Egyszerűen vésett egy Zilizből származó darab, amelynek egyik oldalán a felirat: *KOPECZ BÁLINT É 1906* (NM 131.376., h: 20,5, sz: 4, m: 3,8 cm). Fedőlapján és két oldalának szélén félkörív, középen *S* vonalak láthatók. A borotvatokat 1932-ben Viski Károly gyűjtötte.

33. Ugyancsak Zilizről került be az egyszerűen vésett darab. Egymástól függetlenül álló 3 levél van a fedelén; az egyik oldalán félkörív, a másikon félkörív és *HÜ EMLÉKÜL* felirat és egy tulipános virágcserep van egyszerűen bevésve (NM 131.377., h: 23,5, m: 5 cm).

34. A Herman Ottó Múzeum borotvatok-gyűjteményében őrznek egy tolltartószerű borotvatokat, amelynek kihúzható fedelének végén további kör alakú fogantyú található, hasonlóképpen, mint a 24. tétel alatt ismertetett dorgomai toknak. A teljesen dísztelen darab (HOM 88.20.3., h: 21,7, sz: 4,2, m: 3,1 cm) egyik oldalán *BALOG BERTALAN*, a másikon 1912 bevésés található. Lelőhelye – sajnos – nincs bejegyezve.

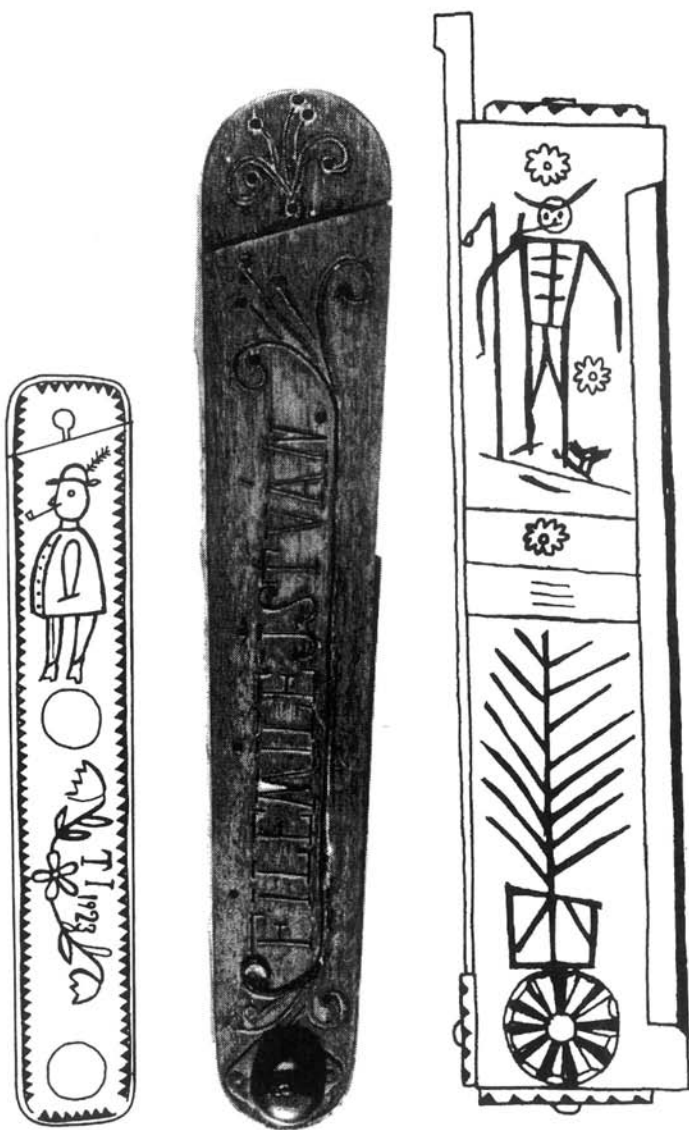
35. Az előzőhöz hasonló méretű és formájú, lelőhely nélküli borotvatok még egy található a gyűjteményben (HOM 88.20.1.). Az előző tokkal egymás utáni leltári száma azt sejteti, hogy azonos kéz munkája, vagy ugyanazon helyről származhat.

36. Egyszerű, mégis méltóságteljes egy Bükkaranyosról bekerült, 1921 évszámmal datált darab (HOM 53.965.1., h: 20,5, m: 5 cm). Fedele tolltartószerűen kihúzható. Mindkét oldalán vésett, majd feketített vaskos, de hangulatos levéldísz fut végig, közöttük *KE* a másikon: 1921 látható.

37. Keményfából faragott az 1923-ban készült borotvatok, amely ugyancsak a Bükkaljáról, Bükkzsércről került a múzeumba (HOM 53.960.1., h: 23, sz: 3,8, m: 2,8 cm). Felső lapján hangsúlyos farkasfogazáson belül egyszerűen bekarcolt pipázó emberalak látható tollas kalappal, alatta pedig kettős ág tulipánnal, amelyet ötágú rozetta köt össze. Fölé van bekarcolva a *TI 1923* felirat (18. kép).

38. Az előbbiekhöz hasonlóan egyszerűen díszített, két tengely mentén fordítható fedelű borotvatok, amelyet Miskolcra hoztak a múzeumba (HOM 53.962.1., h: 21, sz: 3,7, m: 3,6 cm). Az egész tárgy egyszerű vonalas, sárgarézrel kivert intarzia díszítményt visel magán. Az egyszerű ornamentika vonalakkól, szívekből és vonalas rusztikus tulipánokból áll. Fedelén két stilizált tulipán között *FILEMILE ISTVÁN*, oldalán egyszerű díszek között *EMLÉK* felirat látható (19. kép).

39. 1936-ban vásárolták az Egerlövő melletti Angyalos tanyáról az egyszerűen faragott borotvatokat (HOM 53.961.1., h: 21, sz: 4,5, m: 3,6 cm). Fedele becsúsztható,

18. kép. Miskolc, a 20. század első harmada. Herman Ottó Múzeum

19. kép. Bükkzsérc, 1923. Herman Ottó Múzeum

20. kép. Egerlövő, Angyalos tanya, 1936. Herman Ottó Múzeum

két oldala egyszerű véséssel ornamentált. Az egyiken két domborművesen kiemelkedő faragású rozetta között egyszerű cserepes ág és egy kampós botot a kezében tartó kalapos juhász vonalas figurája látható (20. kép), a másikon két cserepes ág van. A borotvatok „hátsó” oldalán a borotva élesítésére szolgáló szíj van erősítve.

40. Az egykor Borsod vármegyei Mikófalváról került az egi Dobó István Vármúzeumba (55.52.1.) egy 1932-es évszámot viselő borotvatok (h: 30, sz: 5, m: 5,5 cm). A juharfából faragott eszköz fedele egyik végén fa gomb, másik végén szeg körül fordítható. Díszítménye vésett, a fedelén címer koronával és lombokkal, mellette felirat: 1932 EMLÉK. Készítette Kelemen Bódi András Mikófalván 1932-ben.

41. Ugyancsak az egi múzeumban található az egykori borsodi Szilvásváradról bekerült tolltartó (! – Dobó I. Vm. 65.175.1., h: 23, sz: 5, m: 3 cm). A keményfából faragott eszközt vésett technikával díszítették, peremén körben virág és levélfüzér közepén felirat: GÉCZY ERZSÉBET.

42. 1940-ből datált és Nyékládházáról került be a Herman Ottó Múzeumba (69.2.2.) tolltartószzerűen kihúzható fedelű borotvatokja, melynek egyetlen díszítménye oldalán a SÓLYOM GYULA 1940 felirat.

*

Az előbbieken elősorolt borotvatokokról általánosabb következtetések is levonhatók. Vizsgáljuk meg először a tárgy elterjedési területét. Az 1, 34, 35. szám alatt közöltek lelőhelye ismeretlen. Egynek a származási helye: Magyarország, és ugyancsak egynek Borsod megye.

A Bükk hegység vidékéről, elsősorban annak déli lejtőiről került elő a legtöbb: Cserépfalu 4, Cserépváralja 1, Bükkzsérc 1, Noszvaj 1, Tard 2, Bükkaranyos 2, Kisgyőr 2, Mikófalva 1, Szilvásvár 1, Uppony 1, Nyékládháza 1, Miskolc 3.

Viszonylag jelentősebb számú lelőhelye a délborsodi síkság, a Bükkötől a Tiszáig nyúló terület: Mezőcsát 3, Mezőkövesd 1, Hejőkeresztúr 2, Tiszadorogma 1, Egerlövő-Angyalostanya 1.

A Cserehát felé tendáló területről csak három faluból ismerünk: Sajópálfala 1, Ziliz 2, Fancsal 1.

Dél-Zemplénből két településről került múzeumi gyűjteménybe: Tokaj 1, Sátoraljaújhely 2.

Tudom, hogy a múzeumok tárgyi anyaga rendszerint nem tervszerű gyűjtőmunka eredménye, következésképpen a tárgyak elterjedésterületére nem lehet egzakt következtetéseket levonni. A Borsod megye területéről származó borotvatokok mégis azt mutatják, hogy elterjedésük fő területe a Bükk hegység, déli lejtője, illetve a hegység egésze és az attól a Tiszáig terjedő sík terület. Keveset találtunk viszont a Sajótól északra eső területekről, tehát Észak-Borsodból. Az utóbbi területen, valamint a magyarlakta Gömörben a borotvatokat valószínűleg másolhatták. Megemlíteném viszont az, hogy Malonyay Dezső említi egy 1830 évvel datált szép darabot a Torna megyei Jászórol.¹³ Ez utóbbi területen tartottak viszont nagyobb formátumú borotválkozó tükrösöket, amelyek felnyitható dobozában viszonylag nagyobb tükör és a borotválkozó felszerelés elfért. Északkelet-Magyarország múzeumi gyűjteményeiben található ilyen darabok. Az előbbieken felsorolt adataink csak annak a megállapítására jogosítanak fel, hogy Magyarországon a borotvatokok elterjedésterülete kibővíthető Borsod megyével. Úgy tűnik – továbbá –, hogy tájunkon a tokokat nemcsak pásztorok, hanem parasztszaládok is használták. Készítői is voltak más foglalkozást űzők, pl. bányászok is.

13 Malonyay D., 1922. 307.

A borotvatokok keletkezésének körülményeit és előtörténetét nem ismerjük. A legkorábbi ismert darabok csak a 18. század második felétől maradtak ránk. *Manga János* említi 1768, 1792 és 1799-ből származó eszközöket. Az első dunántúli, a másik kettő származási helyét nem említette. Szöveges leírást csak az 1792-es darabról adott, azon vésett tulipán és egy elnagyolt kakas mustráját említi. Rajzos ábrát csak egy 1801-ből származó, a hódmezővásárhelyi múzeumban őrzött borotvatokról közölt, kihúzható fedele végén fogantyú van, rajta körben farkasfogazás, középpütt négy körzós, vésett rozetta látható.¹⁴ Ugyancsak 1801-ből közölt *Novák László* egy darabot Nagyőrösről is. Ennek a fedele elfordítható, s a fedőlapján két finoman vésett rozetta látható, amelyet ügyesen virágkompozícióba foglaltak. A bemélyítések kivételével színezettek, díszes a két forgatást elősegítő gomb is.¹⁵

A Borsod megyében feltárt borotvatokok nem igazolják teljesen *Manga János*nak azt a megállapítását, hogy a legkorábbi darabokat ékrovással, tehát fűrészfogakkal és rozettákkal díszítették, majd ezt követte a karcolás, esetenként választóvizes színezéssel, néhol, főképpen a Dunántúlon spanyolozással. Még később, főképpen a 19. század végétől a vésett, illetőleg a domborműves faragás követte a fejlődést.¹⁶ *Domanovszky György* is „a középkorias geometrikus ékrovásos díszítőeljárás” jellemző voltát emelte ki.¹⁷ *S. Kovács Ilona* azt említi, hogy a Dunántúlon a figurális ábrázolás és a spanyolozás volt a jellemző; az Alföldön pedig a faragott geometrikus ornamentika, illetőleg a karcolás és a barnított virágmotívumok, illetőleg az intarziás díszítés.¹⁸ Az alföldi, főként tiszántúli borotvatartókról *Béres András* így nyilatkozott: „Ritkán berotvatokat és tükröst is készít a pásztor, de formájában mások ezek, mint amelyek az ország egyéb területén találhatók. Ezeket főképpen mértani elemek díszítik, közöttük ritka az emberábrázolás. Díszítésmódja karcolás, vésés. Színezésre ritkán választóvizet, gyakrabban bográcsfenékről levakart kormot használnak, mely a bekarcolt részeket megfeketíti”.¹⁹

A Borsod megyei borotvatartók összehasonlító elemzéséből több következtetést is levonhatunk. A feltárt darabszám (42 db) jelentősnek mondható, jól képviseli a táj borotvatartóit. Másik nagyon fontos sajátossága, hogy többsége, mintegy 60%-a, évszámmal datált. Egy-kettő kivételével helyszíni gyűjtés eredménye, nem kereskedőktől került a múzeumokba. Az évszámok segítettek besorolni a datálatlanokat. Az időrendbe állított együttesből kiemelhetjük a jelentősebb díszítési tendenciákat. Már előjáróban is megállapíthatjuk, hogy a díszítés technikája és stílusa a szűk másfél század alatt jelentősen változott.

Megváltozott a borotvatokok formája. A 19. század első felében, illetve a közepén is gyakoriak voltak a széles, lapos, könyv formátumú darabok, amelyek nemcsak egy vagy két borotva, hanem más, a szappan, ecset és timsó elhelyezését is lehetővé tették. Előfordultak már ebben az időszakban is hasáb, közel négyzetes hasáb alakú, 20 centiméternél is hosszabb darabok. Ezek azután a század második felében jutottak túlsúlyba.

Valóban igaznak tűnik továbbá az a megfigyelés, hogy a korábbiak fedele tolltartószerűen kihúzható. Megesett az is, hogy egy-egy darabot tolltartónak leltározták be. A debreceni Déri Múzeumban található „Borsod megyei” darabot *tollszártartónak*; illetőleg Egerben a szilvászáradi is *tolltartónak* leltározták be. A különböző nyitású borotva-

14 *Manga J.*, 1972. 11., 50.

15 *Novák L.*, 1982. 138. kép.

16 *Manga J.*, 1972. 50–52.

17 *Domanovszky Gy.*, 1981. 233.

18 *S. Kovács I.*, 1983. 56.

19 *Béres A.*, 1955.

tokok díszítésében is mutatható ki különbség. A másik jelentős kinyitási lehetőség a tengelyen való egy vagy mindkét oldalán való elfordítás, amelyet rendszerint csak egy ötletes szerkezet elmozdítása után lehet működésbe hozni.

A legkorábbi borotvatokok néhány darabjának az egyik végét tulipánra emlékeztető formára faragták. Ezek általában túlnyúlnak a tok testén. Így van ez pl. az általunk ismertetett korai daraboknál, pl. az 1818-ból Cserépfaluból, valamint a 19. század első feléből származó cserépváraljai példánynál. Az 1825-ös mindkét vége ívelten cakkokra faragott. Az 1835. évvel datált egyik végén, az 1891-ből származó sátoraljaujhelyi példánynak mindkét vége ívesen kiképzett. A múlt század végére datálható tiszadorogmai borotvatoknak a testen túlérő faragott fogantyúja van. Ez a megoldás visszatér több, a századunkban készített borotvatokon is. A hasáb alakú borotvatokok többsége mindkét végén, néha csak az egyikén kissé ívelten záródik.

A 19. század első felében készült borotvatokok díszítésére a következők a jellemzőek:

Az 1817-es darabon, mint már említettem, karcolt és feketített sávozás, illetőleg a szélén körben farkasfogazás található. E díszítésmód rokonságát csak a későbbiekben kereshetjük.

A karosi darabok díszítményei jobbára karcollással kontúrozott, foltszerű virágornamentikával készültek; a leveleket és virágokat választóvíz különböző hígítású fokozatával színesítették. Lényegében hiányzik, illetőleg csak járulékosan fordul elő némi vésés, valamint a domború faragás. Ez a díszítésmód a jellemző az 1818-ban s a közvetlen további daraboknál: 1825, 1835, 1842, 1891 évvel datált, illetve 8. tétel alatt leírt cserépfalui; a 9. tétel alatti miskolci és a 10. tétel alatt leírt daraboknál. Számításaim szerint részben vagy teljesen karcoltan ornamentált a borsodi borotvatokoknak legalább egyharmada. Igen rafináltan és gazdagon karcolt az 1891-es és a bükkaranyosi borotvatok, amelyen szinte grafikusán ábrázolt portré is látható. Ritkábban fordul elő a karcolás 20. századi darabokon, pl. az 1923-as vésett és karcolt, figurális elemeket is őrző tárgyon.

Az 1818 és 1862-ben készült darabokon – egy kivétellel – jellemző a foltszerű ornamentálás, leginkább a karcolt kontúrvonalak között. Érdeemes megemlíteni, hogy a több mint féltucat darab közül három Cserépfaluból került múzeumba.

Mindhárom időszakban készült borotvatokokon tulipánábrázolás. Ez a többször előforduló ábrázolás viszont ahány darab, szinte annyi variáció. Azt is mondhatjuk, hogy az 1818 és 1852 közötti borotvatokoknak kb. egyharmadán domináns elhelyezésben fordul elő. A második időszakban az 1896, 1897, 1899. évvel jelzett darabokon, illetve a harmadik csoportban is fellelhető.

Ugyancsak nagyon gyakori a virágcserepből, esetleg más testből kiinduló klasszikus cserepvirág, szaknyelven az olasz korsós ábrázolás, amely a reneszánszban az egyik igen kedvelt ábrázolásforma volt. Gyakran fordul elő az I. csoport darabjainál. Különösen szép a cserépfalusi 1818-as, egy szám nélküli (no. 8.), és a Borsod megyéből számon tartott (No. 10.) borotvatokon. Ez a klasszikus kompozíció előfordul az 1781-es, 1896-os és a Zilizről származó (No. 33.) második csoportba sorolt darabokon is. Különösen rusztikus olasz korsós ábrázolás található a 39. sorszám alatt tárgyalt, Angyalos tanyáról bekerült borotvatokon. A szabályosan ábrázolt virágcserepből egy teljesen geometrikus megoldású, csupán pálcikákból álló virágtő fut ki.

A történeti Borsod megyéből származó borotvatokoknak kb. egyötödén figyelhető meg a választóvízes színezés. Ez elsősorban az első időszak datált és datálatlan darabjaira jellemző. Már az 1818-as darabon is megtalálható. Az 1800-as évek első felében

készült darabokon választékosabban jártak el a választóvizes színezéssel; illetve mintha nemcsak egykoncentrációjú folyadékokkal dolgoztak volna. Fellelhető a második csoportbeliek néhány darabja is; így pl. az 1871-ben, 1891-ben, 1896-os és 1902-ben faragott és díszített példányokon is. A 20. századi darabokon ez a díszítési mód teljesen ismeretlen.

Időhöz kötött pl. a címerábrázolás is. Teljesen hiányzik az első időszakban. Igen gyakran fordult elő viszont a második periódusban. A címert legtöbbször koronával és két oldalán a lombokkal ábrázolták. Előfordul az 1876, 1884, 1888, 1891, 1896, 1897 és az év nélküli bükkaranyosi darabon. Ritka a harmadik periódusban, tehát századunkban. Csupán az egri Vármúzeum őriz egy 1932-ből datált darabot Mikófalváról (No. 40.).

Az ismertetett borsodi borotvatartókon figurális ábrázolás csak a 19. század utolsó évtizedeitől fordul elő. Egyetlen kivétel a debreceni Déri Múzeumban őrzött, könyv alakú, olasz korsós kompozíciós borotvatok, amelynek két szimmetrikusan kinyúló ágán két kis madár található (No. 10.). A borsodi borotvatartókon található figurális ábrázolások azonban nem olyan kiforrott kivitelezésű zsánerképek, mint a dunántúliak, csupán egyszerű vonalas figurák, amelyek néha önállóak, néha virágkompozíciók mellékalakjai. Az 1891-es datálású, Sátoraljaújhelyből bekerült (No. 17.) fedőlapján választóvizes kivitelezésű kompozíción felül címer, alul pedig egy finoman karcolt és feketített női portré látható a virágfüzerek között. Évszámot nem visel egy Bükkaranyosról bekerült borotvatok, amelynek mindkét oldalán női portré a központi kompozíció (No. 18.). Az egyik oldalon címerrel együtt egy mellalak, a másikon ugyanazon női portré van rákarcolva. Ez a kompozíció nem illeszthető be a borsodi borotvatokok ábrázolási stílusába. Egy 1896-os Bükkzsércről származó darabon (No. 37.) karcolással egyszerűen ábrázolt pipázó alak van tollas kalappal. Az Angyalos tanyáról bekerült (No. 39.), egyszerű díszítésű cserépvirág fölött egyszerűen vonalasan rajzolt juhászfigura látszik, fején kalappal, kezében pedig juhászkampóval. Megállapíthatjuk tehát, hogy a borsodi borotvatartókon csak elvétve fordul elő figurális ábrázolás, a kompozíción belül azoknak sem jut domináns szerep, kivételt a sátoraljaújhelyi képez a nőalakokkal. Általában egyvonalas feketített figurák, amelyeket csak a színezés emel ki.

A vésett díszítmények a Borsod megyei borotvatokokon domináns szerephez csak a 19. század második felében jutottak. A korábbiakban csupán szegélydísznél fordultak elő. Azt mondhatjuk még az 1. szám alatt közölt 1817-es darabról is, ahol középpütt karcolt sávozás található, s ezt keretezi egy szép farkasfogazás. Ugyancsak érdekes, de kopottsága miatt nehezen értelmezhető az 1830-as (No. 4.) borotvatok, amelyen jóformán csak betűk és számok vannak rávésve. A 22. szám alatt közölt borotvatok két oldalán farkasfogazás, alul és felül pedig 8 levelű körzővel szerkesztett rozetta van bevésve. A II. periódus végétől egyre jelentősebb szerep jut az ékrovás, kiterébélyesedni azonban a III. periódusban fog. Vésettnek tekinthető az 1884-ből származó tardi rabi emlék is, amelynek vésetébe azonban vastagon viaszt dörzsöltek be. Vésettek az 1892, 1895 és 1896. évszámot viselő darabok is. Még erőteljesebben jelentek meg a 20. századi példányokon, pl. a zilizi, kisgyőri és az 1921-es bükkaranyosi, illetőleg az Angyalos tanyáról bekerült példányon. A vésett díszítményekbe bedörzsölt fekete szín (korom) különösen kihangsúlyozza az ornamentikát, l. pl. az előbb említett példák két utolsó darabját. Vésett díszítésű az 1932-es évszámmal ellátott mikófalvi, valamint a szilvásváradai borotvatok is (No. 40–41.). A jobbára a Dunántúlon elterjedt, összefüggően komponált ékrovásos ornamentálás tájunkon teljes időszakban ismeretlen volt.

Szinte jelentéktelennek kell minősítenünk a borsodi borotvatokokon a domború faragást. Ide sorolhatjuk valamelyest a tulipánvégű darabokat, illetőleg a fogantyúban végződő kihúzható végű példányokat. Ezeken kívül, domború faragás szinte hiányzik, illetőleg két mezőcsáti (1892, 1896) borotvatartó fedelén találhatunk fekvő *S* alakú fogantyút, amely a nyitást szolgálta. Érdekessége ezeknek a példányoknak, hogy más dísz nem is található rajtuk. Feltételezhető, hogy az említett két darab egy kéz munkája.

Megfigyelhető – továbbá – néhány esetinek minősíthető díszítésmód: kettőn található intarziás díszítés: az 1876-os cserépfalui, és egy 1896-os mezőcsáti darabon. Egy évszámmal nem jelölt miskolci darabon viszont fémintarzia van (No. 38.). Barokkos hatású az 1825-ös (No. 3.), amelynek további érdekessége az is, hogy mind a négy oldala díszített. Az 1884-es rabi munka – viszont – összehatásában a református temetői fejfák írásmódjára emlékeztet. Megemlíthető továbbá a teljesen díszítetlen darab Mezőkövesdről, úgy tűnik, hogy félig készítteten kerülhetett ki faragója kezéből.

IRODALOM

Barna Gábor

1989 A pásztorok művészete. Hajdú-Bihar megye népművészete. Budapest, 51–94.

Bátty Zsigmond

1906 Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére. Budapest

Béres András

1955 Népi díszítőművészet Hajdú-Bihar megyében. Debrecen

Bellon Tibor

1981 Csont-, szaru-, fafaragások és a bőr díszítése. Szolnok megye népművészete. Budapest, 263–292.

Domanovszky György

1981 A magyar nép díszítőművészete. I–II. Budapest

Fél Edit–Hofer Tamás–Csilléry Klára

1969 A magyar népművészet. Budapest

Füzes Endre

1962 A Janus Pannonius Múzeum borotvatartói. A JPM Évkönyve, az 1961. évre Pécs, 139–158.

Herman Ottó

1914 A magyar pásztorok nyelvkincse. Budapest

S. Kovács Ilona

1983 Pásztorélet, pásztorművészet. Budapest

Malonyay Dezső

1922 A magyar nép művészete V. A palócok művészete. Budapest

Manga János

1972 A magyar pásztorfaragások. Magyar népművészet 5. Budapest

Novák László

1982 Mezővárosi népművészet. Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd. Nagykőrös

Ortutay Gyula

1941 A magyar népművészet I–II. Budapest

Szabadfalvi József

1972 Népművészet. Pásztorművészet, fazekasság, csikóbőrös kulacs, mézeskalácsosság, intarzia. In: Hajdú-Bihar megye műemlékei, irodalmi emlékhelyei, népművészete (szerk.): *Szöllősi Gyula*. Debrecen, 277–316.

TESZ

1967–1984 A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–IV. Budapest

UMTSz

1979–1992 Új magyar tájszótár. I–III. Budapest

RASIERHALTER DES 19. UND 20. JAHRHUNDERTS AUS DEM KOMITAT BORSOD

Der Rasierhalter ist ein aus Holz geschnitztes und oft verziertes Mittel, daß zur Ablage von ein oder zwei Rasiermessern dient. Der größte Teil der älteren, z.B. in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts angefertigten Rasierhalter haben die Form eines Scheites oder sogar eines Buches und ihr Deckel kann wie bei einem Federkasten herausgezogen werden. Bei den neueren wurde das eine oder andere Ende mit einem Holzstift befestigt und durch das Verrücken irgendeines kleinen Mittels konnte der Dekkel zur Seite bewegt werden. Ihre Hersteller konnten Hirten oder dörfliche, handfertige Schnitzer gewesen sein.

Die Rasierhalter wurden im allgemeinen reich verziert. Im Hinblick auf die Ornamentierung kommen folgende Verfahren vor: 1. gravierte, in erster Linie mit Keilgravierung; 2. fein eingeritzte und in die kleinen Vertiefungen wurde irgendein dunkles oder sogar schwarzes Material (z.B. mit Wasser vermischter Ruß) eingerieben. 3. Es wurde auch mit der sogenannten *Versiegelung* verziert. In solchen Fällen wurde die innere Oberfläche der Ornamente aufgekratzt, mit irgendeinem Mittel gerieben und danach mit schwarzem oder rotem Wachs eingeschmiert. Der Wachs blieb an der aufgerauten Oberfläche haften, von der glatten Oberfläche aber konnte er abgewischt werden. 4. Einige Rasierhalter wurden selten auch mit Reliefschnitzereien verziert. Annähernd die Hälfte der Rasierhalter sind mit einer Jahreszahl versehen, wodurch demnach die Entwicklung der Verzierung verfolgt werden kann.

In der Studie werden die Rasierhalter aus dem Komitat Borsod vorgestellt. Deren größter Teil befindet sich im Miskolcser Museum „Ottó Herman“, einige werden im Budapester Ungarischen Ethnologiemuseum, bzw. im Burgmuseum „István Dobó“, in Eger und im Debrecen „Déri Museum“. In der Geschichte unseres Komitates wurden sie zumeist in den südlichen Teilen, in den flachen Gebieten vom Bükkgebirge nach Süden bis zur Theiß benutzt.

József Szabadfalvi